

էր Ղուկաս, զոր պատմիչք՝ Դեկիոս Զոսի-
յերայ կը կոչեն : Պատերազմէն ետքը՝
այնպիսի մեծ օրուան յիշատակ մը ան-
մահացընելու համար՝ Սէմսլախէն քիչ
հեռու մատուռ մը շինուեցաւ, ճիշդ
այն տեղը ուր Ղասարիոյ դուքսը ինկաւ .
որուն մէջ մասնաւոր նկարով մը ձեւա-
ցուցած է Ս ինքէլրայտի հայրենասիրու-
թիւնը . և որմօցը վրայ նշանակուած են
թէ Ղասարիացւոց և թէ Օ ռիցերաց
կողմանէ մեռնողներուն անուանքը : Ս ա-
տուռին չորս կողմը՝ այլ և այլ քարեղէն
խաչեր կը ցուցընեն այն տեղուանքը՝
ուր հելուէտական արիւնը թափուած
է՝ հայրենեաց ազատութեան համար .
և մեռնողներուն ոսկերոտիքը՝ ծառա-
զարդ տեղւոյ մը մէջ ամփոփուած են :

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Վագրի որս Հնդկաստանի մէջ :

Ետերուն ծանօթ է թէ Հրնդ-
կաստանի մէկ մաս մը ինչուան հիմայ
շատ նեղութիւն կը քաշէ վայրի գա-
զաններէն, և թէ ատեն մը քաղաքաց
շրջականերէն դուրս, խիտ ծառերու
մէջէն գրեթէ առանց վտանգի չէր ան-
ցուէր, որոնք ընդհանրապէս խռովե-
րու և վագրեց բնակութիւն կ'ըլլային :
Բայց աներկիւղ ու սրտոտ մարդիկ հը-
նարք չեն թողուցած որ չգործածեն,
մարդկային ազգի փնասակար այսպիսի
վտանգ մը անհետ ընելու համար :

Ս վագրի որսի մէջ, փիղը ամենազօ-
րաւոր և մի միայն յարմար զէնք մըն է,
որ զարմանալի արիութիւն և միանգա-
մայն ճարտարութիւն կը ցուցընէ որսին
ժամանակ : Ինչ աստիճան արթուն է,
որ ամէն անգամուն՝ թէ որ դիպուա-
ծով ճիւղի մը հանդիպի որ իր կռնակը
կեցող մարդուն բարձրութեանը հաս-
նի, որն որ փիղին վրայ շինուած տան պէս
տեղւոյ մը մէջ կեցած է, կարծես թէ
կ'իմանայ որ իր տիրոջը կրնայ փնաս մը
ընել, թէպէտ ինքը առանց նեղութե-
անկից կարենայ անցնիլ, բայց անկից

չանցնիր ինչուան որ ան արգելքը պա-
տիճովը չջախջախէ : Վմանապէս կը
ծառայէ վագրին մօտենալը իմացընելու
համար, որ երբոր կը զգայ թէ եկող գա-
զանը շատ հեռու չէ՝ սուր ձայնով մը
կը պոռայ : Իսկ փիղին ճարտարութիւ-
նը, և զարմանալի խորամանկութիւնը
կռուին միջոց տեսնելու է : Ս ասնաւո-
րապէս կը նայի միշտ որ պատիճը շի-
տակ դէպ 'ի վեր վերցուցած բռնէ, որ-
պէս զի թշնամւոյն յարձակմանը պատ-
րաստ գտնուելով կարենայ դէմը առ-
նուլ, ուղեւով միանգամայն իմացընել
որ եթէ ան իր զօրաւոր գործարանը
թշնամւոյն ձեռքն իյնալու ըլլայ՝ ինքը
անզէն պիտի մնայ : Բայց 'ի վերայ այս
ամենայնի վագրին զարմանալի արագու-
թեանը և իր անպատմելի կատաղու-
թեանը, մէկ կը թուած փիղ մը ընդ-
հանրապէս միշտ դէմ կը դնէ, զօրաւոր
պատիճովը մէյմը զարնելով վագրին՝
ղինքը գետին կը պառկեցընէ, ու երբոր
տեսնէ որ իր տուած հարուածովը վա-
գրը ջախջախէր է, և կամ որսորդնե-
րէն վիրաւորուէր, կը մօտենայ իրեն ու
ահագին ոտքերը վրան դնելով աղէկ
մը կը ճգմէ, և ասանկով կը լմըննայ պա-
տերազմը : Բայց երբեմն ալ կը պատա-
հի որ փիղը կ'ուղէ հեռանալ պատե-
րազմի դաշտէն, և ահա ան միջոցին իր
կառավարին կեանքը մեծ վտանգի մէջ
կ'իյնայ . վասն զի կրնայ ան ատեն վա-
գրը ետեւի կողմէն յարձակիլ վրան և
յափշտակել կառավարը, և ահաւասիկ
ասոր նման դէպք մը՝ մեզմէ քիչ տարի
առաջ պատահեցաւ :

Վանի մը եւրոպացիներ միաբա-
նեցան Հնդկաստանի սպայից գնդի մը
հետ վագրի որսի երթալու : Վացին և
մէյմըն ալ տեսան յանկարծ կարգէ դուրս
մեծութեամբ վագր մը՝ որ յարձըկեցաւ
կատաղութեամբ մը փիղերուն վրայ :
Փիղերէն մէկը՝ որն որ անմիջապէս յար-
ձակման դէմ պիտի դնէր, որսի վար-
ժած չըլլալով, սկսաւ ետ ետ քաշուիլ
ու հեռանալ, թէպէտ և շատ աշխատե-
ցաւ իր կառավարը որ փիղը թշնամւոյն
դէմ ճակատի : Ինչ միջոցին մէկէն ցատ-

քեց վագրը, բռնեց ազդրէն ուժով մը խեղճ որսորդը, որ փղին կռնակը կեցեր էր, ու գետինը քաշկըռտելով՝ սաստիկ վիրաւորելէն ետքը, մարդը ուսը շալկելը ու ծառերուն մէջ կորսուիլը մէկ ըրաւ։ Այս որ տեսան իր ընկերները, աւմէնքն ալ մէկէն հրացաննին վագրին վրայ շտկեցին, բայց մէկն ալ չհամարձակեցաւ պարպել իր հրացանը՝ վախնալով որ չըլլայ թէ զանիկայ սպաննեն, որուն կեանքը խալըսել կը ջանային. և ասանկով քիչ ատենէն դազանը աներևոյթ եղաւ իրենց աչքէն. սակայն արեան նշանները կրնային առաջնորդել իրենց, որով որոշեցին վագրին ետեւէն երթալ, որչափ որ կարելի ըլլայ՝ վերջին յուսով մը՝ որ գոնեա իրենց ընկերոջը մարմինը ձեռք ձգեն։ Աայց քանի որ առաջ կ'երթային, արեան նշանները կամաց կամաց կը պակսէին, և յանկարծ բոլորովին լմնցան, որով ալ յոյսերնին կտրեցին իրենց ընկերը գտնելէն։ Արբոր ասանկ յուսահատած պիտի դառնային, մէյմըն ալ յանկարծ առջևնին տեսան իրենց փնտռած ընկերը, ու ափշեցան մնացին, մանաւանդ երբոր տեսան նաև ահագին վագրը խռտերուն վրայ փռուած անկենդան։ Աայց ամենևին տեղեկութիւն մը չի կրցան առնուլ ան միջոցին իրենց վիրաւոր ընկերոջմէն, որուն թէպէտ զգայութիւնը վրան էր, բայց արտաքոյ կարգի տրկարութիւն մը թող չէր տար որ բառ մը կարենայ արտաբերել։ Աստի շուտով մը գազանին անգութ ահռաներէն խեղճ մարդուն ոտքը խալըսելու համար վագրին գլուխը կտրեցին, և ճարտար վիրաբոյժ մը որ բարեբաղդաբար որսորդաց մէջն էր՝ ամէն հարկաւոր դարմանները ըրաւ, մինչև որ վիրաւորը մօտիկ բնակութիւն մը բերուեցաւ, ու քիչ ատենէն ուժը վրայ գալով, սկսաւ մէկիկ մէկիկ գլխէն անցածները պատմել ընկերներուն։

Իրեն անանկ կը տեսնուէր որ զգայութիւնը կորսընցուցած ըլլայ՝ երբոր կենդանին զինքը յափշտակեց. ու երբոր զգաստացաւ, ինքզինք վագրին կռնակը

պառկած գտաւ, որն որ ամենայն արագութեամբ ծառերուն մէջէն վազելով կ'երթար, առանց իրեն նեղութիւն մը տալու ճամբուն վրայ սլատահած ճիւղերն ու փուշերը։ Ասանկով խեղճ մարդը կը կարծէր թէ անօգնական մնալով, ալ իր բանը լմնցեր է. բայց յանկարծ միտքը ընկաւ, որ գօտիին մէջ երկու ատրճանակ պիտի ունենայ, որոնք իրեն մեծ բաղդ մըն էին կերպով մը կեանքը խալըսելու համար։ Ատ աշխատելէն ետքը, հաղիւ կրցաւ ատրճանակներէն մէկը հանել գօտիէն, և գազանին գըլխուն շտկել. բայց վրիպեցաւ հարուածը, ու միայն գլուխը քիչ մը վիրաւորելով ցնցեց կենդանին. ան միջոցին վագրը կատղած, ահռաները՝ որով խեղճ մարդուն ազդրը խածած կը վազէր, ալ աւելի խորը խօթեց մարդուն մահն մէջ, և սկսաւ ընթացքը աւելի երագել։ Ահնդանւոյն այն նոր խածուածքին ցաւը՝ խեղճ մարդը գրեթէ նորէն զգայութեանէ հանեց. բայց քիչ մը զօրանալէն ետքը, երկրորդ փորձ մըն ալ ուզեց ընել, աս անգամս ուրիշ տեղ մը վարնել ուղելով. առաւ ձեռքը երկրորդ ատրճանակն ալ՝ որուն յաջողելուն վրայ կայացեր էր իր կենացը փրկութիւնը, հաստատեց ուժով մը կենդանւոյն ուսին վրայի լայն ոսկրին վրայ, դէպ'ի սիրտը ուղղելով՝ նշանը, ու կրակը տուածին պէս, մէկէն տապալեցաւ ահագին վագրը առանց ձայն մը հանելու։

Այս որ յաջողեցաւ՝ մէկ ուրախութիւն մը խառն ընդ երկիւղի տիրեց մարդուն վրայ. կը տեսնէր նաև իր բարեկամները իրմէ քիչ հեռու որ զինքը կը փնտռեն, առանց կարենալու ձայն տալ իրենց. բայց վերջապէս անոնք տեսան զինքը, և մէկէն ըրած խնամքնին քիչ ատենէն զինքը առողջացուցին, թէպէտ ինքը չկրցաւ բոլորովին ոտքին բժշկութիւնը գտնել։